อุปัชฌายวัตร–สัทธิวิหาริกวัตร : แนวคิดและหลักการปฏิบัติเพื่อความสามัคคีในสังคมสงฆ์

มานพ นักการเรียน[1] และ พระมหาวิรัตน์ อาจารสุโภ [2]

[1]E-mail: thanee_305@hotmail.com

รับต้นฉบับ 27 กรกฎาคม 2558 วันที่เผยแพร่ 25 ธันวาคม 2558

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรในฐานเป็นแนวคิดและหลักการปฏิบัติเพื่อสร้างความกลมเกลียวในสังคมสงฆ์

จากการศึกษาพบว่า การที่พระพุทธองค์บัญญัติให้ภิกษุถืออุปัชฌายวัตรและกำหนดให้พระอุปัชฌาย์ต้องปกครองดูแลสัทธิวิหาริกนี้เป็นหลักประกันว่า กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจะได้รับการศึกษาตามหลักไตรสิกขาอย่างแน่นอน การที่กำหนดให้ทั้งสองฝ่ายกระทำวัตรต่อกันก็เพื่อให้เกิดประโยชน์ คือเพื่อลดทิฏฐิมานะของศิษย์ ให้มีความเคารพยำเกรงในพระอุปัชฌาย์อันจะเป็นการง่ายในการฝึกหัดพัฒนาด้านอื่น ๆ และเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้ทำอุปการต่อกัน จะได้เกิดความสนิทสนมสมานสามัคคีและความอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

อุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรมีประโยชน์ต่อสังคมสงฆ์ทั้งในภาวะปกติและในภาวะที่เกิดความขัดแย้ง กล่าวคือในภาวะปกติ การที่ทั้งสองฝ่ายได้ทำอุปการะต่อกัน สิ่งที่เกิดแน่นอนคือความสมานสามัคคีอย่างแนบแน่น ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกและรวมทั้งพระภิกษุร่วมพระอุปัชฌาย์เดียวกัน หากเกิดความขัดแย้งหรือเกิดอธิกรณ์ การที่คณะสงฆ์ได้ทำอุปการะต่อกันการแก้ปัญหาก็จะเป็นไปโดยง่าย เพราะทั้งสองฝ่ายจะมีความเคารพยำเกรงกัน บางปัญหาก็แก้ได้ เพราะเห็นแก่พระอุปัชฌาย์หรือเพราะมีความเคารพยำเกรงในพระอุปัชฌาย์ซึ่งถือว่าเป็นเสมือนผู้ให้กำเนิดในโลกแห่งพระพุทธศาสนา อุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรจึงเป็นสายสัมพันธ์เพื่อความสามัคคีในหมู่สงฆ์

คำสำคัญ: อุปัชฌายวัตร; สัทธิวิหาริกวัตร; วัตร; ความสามัคคีในหมู่สงฆ์

Upajjhāyavatta–Saddhivihārikavatta: The Concepts and Practices for Creating Unity of Buddhist Sangha

Manop Nakkanrein[1] and Phramaha Virat Ācārasubho[2]

E-mail: thanee_305@hotmail.com

Retrieved July 27, 2015 Accepted December 25, 2015

ABSTRACT

This article is aimed at studying the doctrine about Upajjhāyavatta and Saddhivihārikavatta. It's the concepts and practices for creating unity among Buddhist monks.

From the study, it is found as follows:- the Lord Buddha regulates the Buddhist monks to follow the Upajjhāyavatta. Moreover, it was determined that the preceptors need to take care of the Saddhivihārikavatta in order to assure that young men who are ordained into the Buddhism religion will be educated according to the three studies. Such determination aims at creating the benefits among these two parties including the reduction of students' pride. When they respect the preceptors, it will be easy for conducting other areas of training and development. And when they help each other, they will be closed to one another which ultimately results in unity and happiness in living together.

Upajjhāyavatta and Saddhivihārikavatta benefit the Buddhist monks both in the normal and conflict situations. In the normal situation, if both parties support each other, there will be the strong unity among preceptor and Saddhivihārik as well as the Buddhist monks who share the same preceptors. If there is any conflict or allegation for both parties which support each other, they can easily solve this problem due to the respect for each other. Some problems can be solved because of the considerate or respect for the preceptors. They will treat the preceptors as the creator in the world of Buddhism. Therefore, relation among the Upajjhāyavatta and Saddhivihārikavatta will bring the true unity among Buddhist monks.

Keyword : Upajjhāyavatta; Saddhivihārikavatta; Duty; Unity of Buddhist Sangha.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ชีวิตของชาวพุทธจะพัฒนาไปสู่จุดหมายสูงสุดได้ก็ด้วยอาศัยการศึกษา เมื่อการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นการจัดระบบเพื่อฝึกฝนและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและสามารถฝึกให้เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ ไม่ใช่เป็นอยู่ด้วยสัญชาตญาณเหมือนสัตว์ทั้งหลาย เมื่อฝึกแล้วก็จะเป็นคนที่ประเสริฐสุดยิ่งกว่าเทวดาพรหม[1] บุคคลผู้เป็นเลิศด้านการฝึกมนุษย์ได้แก่ พระพุทธเจ้าผู้เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ได้วางกฎเกณฑ์การฝึกไว้อย่างครบถ้วนทั้งรูปแบบและวิธีการ การศึกษาในพระพุทธศาสนาเรียกว่า ไตรสิกขา สำหรับภิกษุแล้วชีวิตของการศึกษาเริ่มต้นตั้งแต่ตอนบวช และจะถือว่าจบการศึกษาก็ต่อเมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์ การบวชเป็นภิกษุถือว่าเป็นการประกาศตนว่าพร้อมจะเข้ามารับการศึกษาตามหลักไตรสิกขาไปจนตลอดชีวิต ข้อนี้เห็นได้จากพุทธดำรัสในสมณสูตรความว่า

ภิกษุทั้งหลาย กิจที่สมณะควรทำ เป็นของสมณะ 3 ประการนี้ กิจที่สมณะควรทำ เป็นของ สมณะ 3 ประการ อะไรบ้าง คือ (1) การสมาทานอธิสีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) (2) การสมาทานอธิจิตตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) (3) การสมาทานอธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) กิจที่สมณะควรทำ เป็นของสมณะ 3 ประการนี้แล เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายพึง

สำเหนียกอย่างนี้ว่า “เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทานอธิสีลสิกขา เราจักมีความพอใจ อย่างยิ่งในการสมาทานอธิจิตตสิกขาเราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทานอธิปัญญสิกขา[2]

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีความสำคัญต่อชีวิตนักบวช ซึ่งการศึกษานี้จะดำเนินไปได้ต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยแนะนำพร่ำสอน เพื่อให้บรรยากาศของคณะสงฆ์เอื้อต่อการศึกษาดังกล่าว พระพุทธองค์จึงตั้งวัดขึ้น เพื่อให้เป็นชุมชนของคนที่ต้องการฝึกฝนตนเองอย่างเต็มที่ โดยทรงวางความสัมพันธ์ของคนในสังคมสงฆ์ไว้อย่างเหมาะสม

ไตรสิกขาซึ่งถือว่าเป็นหลักการศึกษาของพระพุทธศาสนา กล่าวสรุปย่อ ๆ ได้ 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา[3] มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

---

[1] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สอนนาค-สอนฑิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพ มหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542), หน้า 19.

[2] องฺ.ทุก. (ไทย) 20/82/308-309.

[3] ที.ม. (ไทย) 10/143/89.

(1) ศีล : ความประพฤติดีทางกายและวาจาหรือการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยเป็นเครื่องมือสำหรับควบคุมความประพฤติของมนุษย์ ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม รวมถึงการรักษาระเบียบวินัยให้ดำรงอยู่เป็นปกติไม่ให้เกิดโทษแก่ตน[4]

(2) สมาธิ : ความตั้งใจมั่น คือ ภาวะที่จิตแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ฟุ้งซ่านซัดส่ายออกไปในที่อื่น[5]

(3) ปัญญา : ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล อันสามารถที่จะแยกแยะดีชั่ว คุณและโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ตลอดถึงความรอบรู้ในกองสังขารตามความเป็นจริง[6]

ไตรสิกขานี้เป็นหลักแห่งการศึกษา หรือวิธีการเบื้องต้นแห่งการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสนับสนุนให้พระภิกษุสมาทาน คือนำเอาไปปฏิบัติ เพราะถือว่าเป็นกิจที่ควรกระทำของสมณะตั้งแต่แรกเริ่มเข้าสู่พระธรรมวินัย[7]

การละทิ้งบ้านเรือนออกบวชนั้นถือว่าเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เห็นว่าสอดคล้องกับการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา เกิดจากการพิจารณาเห็นว่า เพศฆราวาสนั้นคับแคบ ต้องคลุกคลีกับผู้คนมากมาย มีภาระต้องแสวงหาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและฐานะทางสังคม จึงไม่สอดคล้องกับการดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุดในพระศาสนา แตกต่างจากเพศบรรพชาที่ปลอดโปร่ง เหมือนกับการออกไปในที่โล่ง เป็นอิสระคล่องตัว ไม่มีภาระที่ต้องแสวงหาความมั่งคั่งด้านทรัพย์สิน จะไปไหนเมื่อไรก็ได้ ภาวะเช่นนี้เหมาะที่จะพัฒนาตนเองไปสู่ความหลุดพ้น

เพื่อให้มีบรรยากาศที่สอดคล้องกับการฝึกตน พระพุทธองค์จึงตั้งสังคมสงฆ์ขึ้น ให้เป็นสังคมที่มีสมาชิกเป็นบรรพชิตผู้สละเครื่องผูกพันคือบ้านเรือนออกบวช ดังนั้น สังฆะจึงเป็นสังคมที่พระพุทธองค์ตั้งขึ้นเพื่อให้มีบรรยากาศแห่งการศึกษาอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม เมื่อกุลบุตรต่างชั้นต่างวรรณะมาอยู่ร่วมกันในสังฆะ สิ่งที่จำเป็นต้องมี คือความปรองดอง หรือสังฆสามัคคี เพื่อให้กระบวน การฝึกฝนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงกำหนดให้มีบุคคลที่ทำหน้าที่ปกครองดูแล

พระพุทธศาสนากำหนดให้พระอุปัชฌาย์ปกครองดูแลสัทธิวิหาริกด้วยการให้การศึกษาอบรม ภิกษุผู้บวชใหม่จะต้องถือนิสัยอยู่กับพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์เป็นเวลา 5 พรรษาจนกว่าจะมีปัญญารักษาตน การกำหนดให้มีพระอุปัชฌาย์ปกครองนี้จึงเป็นหลักประกันว่าภิกษุผู้บวชเข้า

---

[4] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 391.

[5] เรื่องเดียวกัน, หน้า 401.

[6] เรื่องเดียวกัน, หน้า 231.

[7] องฺ.ทุก. (บาลี) 20/82/222, องฺ.ทุก. (ไทย) 20/82/308 - 309.

มาใหม่จะได้รับการฝึกฝนตามหลักของไตรสิกขา ให้ภิกษุทุกรูปถือปฏิบัติพระธรรมวินัยไปในแนวเดียวกัน[8] ธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นสายสัมพันธ์แห่งความสามัคคีในหมู่สงฆ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกนี้ เรียกว่า วัตร จำแนกเป็น 2 ฝ่าย ระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริก กล่าวคือ

(1) ธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติที่สัทธิวิหาริกควรปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ว่า อุปัชฌายวัตร[9]

(2) ธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติที่อุปัชฌาย์ควรปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริกว่า สัทธิวิหาริกวัตร[10]

นอกจากจะถือว่าอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตรเป็นธรรมเนียมที่เอื้อต่อการฝึกฝนแล้ว สิ่งที่จะได้ตามมาแน่นอน คือความสามัคคีในหมู่สงฆ์ เนื่องจากทั้งสองฝ่ายจะได้ทำอุปการะต่อกัน ความเคารพความผูกพันและความมีเมตตาไมตรีต่อกันจะส่งผลให้การอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์มีสายสัมพันธ์อย่างแนบแน่น นอกจากจะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกแล้ว ระหว่างศิษย์ที่บวชกับพระอุปัชฌาย์รูปเดียวกันก็จะมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นอีกด้วย เพราะถือว่าเป็นลูกพ่อเดียวกัน เรียกภิกษุเหล่านี้ว่า ภิกษุร่วมพระอุปัชฌาย์ (สมานุปัชฌายกะ)

ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน สภาพสังคมเปลี่ยนไป บทบาทการทำหน้าที่ระหว่างพระ อุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกก็เปลี่ยนไปด้วย เนื่องจากก่อนบวชพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกไม่มีความ คุ้นเคยกัน เมื่อบวชแล้วพระภิกษุส่วนมากก็ไม่ได้พำนักอยู่ในวัดเดียวกันกับพระอุปัชฌาย์ เนื่องจากในตำบลหนึ่งมักจะมีพระอุปัชฌาย์เพียงรูปเดียว คือ เจ้าคณะตำบล ทำหน้าที่ให้การอุปสมบทให้กุลบุตรในเขตปกครองตำบลของตนเอง ส่วนมากพระภิกษุที่บวชแล้วมักจะกลับไปอยู่วัดบ้านเกิดหรือวัดอื่นที่ต้องการจะไปพักอาศัย การทำหน้าที่ระหว่างพระอุปัชฌาย์ที่เรียกว่าอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตรจึงไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ จากรายงานการวิจัยพบว่าปัจจุบันพระอุปัชฌาย์จำนวนไม่น้อยไม่ได้ทำหน้าที่ของความเป็นผู้ให้กำเนิดทางธรรมอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือพระอุปัชฌาย์ส่วนใหญ่เมื่อบวชแล้วไม่ได้ทำการสอนพระภิกษุสามเณรที่ตนบวช ไม่ดูแลเอาใจใส่อย่างแท้จริง และพบว่าหลัง จากที่บวชแล้วไม่ได้อยู่กับพระอุปัชฌาย์แต่อาศัยอยู่คนละวัดกับพระอุปัชฌาย์ของตน[11] แม้จะมีธรรมเนียมว่า ให้ภิกษุใหม่ไปถือนิสัยกับเจ้าอาวาสในวัดที่ตนไปพำนักด้วย[12] (ต้องเป็นภิกษุที่มีคุณสมบัติและอายุพรรษาในระดับเดียวกัน

---

[8] ดูรายลเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไสยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 94-95.

[9] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** หน้า 405

[10] เรื่องเดียวกัน, หน้า 324.

[11] จำนง อดิวัฒนสิทธิ์, “**พฤติกรรมการบวชของคนไทย**”, ในวารสารพุทธศาสนศึกษา, (กรุงเทพมหา นคร : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 56.

[12] เรียกภิกษุผู้ที่ภิกษุใหม่เข้าไปอาศัยนั้นว่า อาจารย์, เรียกภิกษุใหม่ผู้เข้าไปอาศัยนั้นว่า อันเตวาสิก. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สอนนาค-สอนฑิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ,** หน้า 32.

กับพระอุปัชฌาย์) แต่ก็ไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกไม่ได้อยู่ในอาวาสเดียวกันนี้จึงทำให้ไม่ได้ทำวัตรปฏิบัติต่อกันตามพุทธประสงค์ จึงส่งผลให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น

(1) ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกจะไม่ค่อยมีความสนิทสนมไม่มีความคุ้นเคยกัน การศึกษาอบรมทั้งด้านพระปริยัติและปฏิบัติก็ไม่ได้ทำอย่างเต็มที่ เพราะต่างคนต่างอยู่ ไม่มีได้มีบรรยากาศแห่งความสามัคคี

(2) พระภิกษุบางรูปแม้จะไปขอนิสัยกับภิกษุรูปอื่น แต่ก็มักไม่ได้รับการดูแล ทำให้ไม่ได้รับการศึกษาดีเท่าที่ควร

(3) ในกรณีเกิดความขัดแย้งในหมู่สงฆ์หรือกรณีเกิดอธิกรณ์ ในปัจจุบันผู้มีอำนาจจัดการคือเจ้าคณะผู้ปกครอง เช่น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ซึ่งท่านเหล่านี้บางครั้งไม่ใช่พระอุปัชฌาย์ การแก้ปัญหาบางครั้งเป็นไปด้วยความยากลำบาก แต่หากผู้แก้ปัญหาเป็นพระอุปัชฌาย์ การแก้ปัญหาก็จะง่ายขึ้น เพราะส่วนมากจะเห็นแก่พระอุปัชฌาย์ที่มีความเคารพกันเสมือนพ่อ ในบางกรณีก็เป็นเรื่องระหว่างภิกษุร่วมอุปัชฌาย์เดียวกัน การแก้ปัญหาต่าง ๆ ก็ง่ายขึ้น คู่กรณีมักจะเห็นแก่พระอุปัชฌาย์ จึงทำให้เกิดความสามัคคีกันง่ายขึ้น เพราะคู่กรณีมักจะมีความยำเกรงในตัวพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นที่เคารพของทั้งสองฝ่าย

ในสังคมไทยปัจจุบัน คุณสมบัติและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์กำหนดไว้ในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ หมวด 9 กล่าวถึงเขตอำนาจที่พระอุปัชฌาย์สามารถให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร สรุปความได้ว่า “อุปัชฌาย์ที่ดำรงตำแหน่งทางปกครองเป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาคหรือเจ้าคณะหน มีอำนาจให้บรรพชาอุปสมบทได้ภายในเขตปกครองของตนเท่านั้น[13] หากจะไปทำหน้าที่นอกเขตจะต้องมีหนังสือแจ้งพระอุปัชฌาย์ที่อยู่ประจำเขตนั้น ๆ อย่างเป็นทางการ

ตามความในกฎมหาเถรสมาคมฉบับนี้ พระอุปัชฌาย์ในข้อที่ 1 ดูจะมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับสัทธิวิหาริกและให้การศึกษาอบรมแก่สัทธิวิหาริกมากที่สุดเพราะอาศัยอยู่ในวัดเดียวกัน แต่พระอุปัชฌาย์ในข้อที่เหลือโอกาสที่จะได้อยู่ใกล้ชิดแล้วให้การศึกษาอบรมแก่สัทธิวิหาริกก็มีน้อยตามลำดับ ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาอีกอย่างหนึ่งคือ พระอุปัชฌาย์ที่อยู่ห่างไกลอาจจะไม่รู้ข้อมูลส่วนตัวและความประพฤติของผู้มาขอบวช ทำให้อาจให้บรรพชาอุปสมบทแก่ผู้ไม่เหมาะสม

[13] ดูรายละเอียดใน พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), **คู่มือพระอุปัชฌาย์**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี : สหายพัฒนาการการพิมพ์, 2554), หน้า 6.

ได้ เมื่อบวชเข้ามาแล้วอาจมาทำความเสียหายแก่คณะสงฆ์ได้ เช่น เสพยาเสพติด[14] และเสพเมถุน[15] ด้วยเหตุนี้ในการอบรมพระอุปัชฌาย์ที่ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระ สังฆราชจึงแนะนำให้พระอุปัชฌาย์ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัด ดังความในโอวาทตอนหนึ่งว่า

พระอุปัชฌาย์เป็นตำแหน่งสำคัญที่จะคัดคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งที่ผ่านมายอมรับว่า มีพระอุปัชฌาย์ที่ไม่ดีอยู่บ้าง คือ ไม่มีการคัดบุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ใครอยากบวชก็บวชให้หมด ทั้งที่รู้ว่า คนนั้นขี้เหล้าเมายา ติดยาเสพติด พิการหรือมีความผิดปกติ ขัดต่อพระธรรมวินัย พอบวชเสร็จก็ปล่อยปละละเลยไม่ดูแล ส่งผลให้เกิดปัญหาพระกระทำไม่เหมาะสมขึ้น...ขอให้พระอุปัชฌาย์ทั่วประเทศ ยึดระเบียบปฏิบัติของคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัด และปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งเรื่องคัดคนเข้าบวช การดูแลพระที่บวช เพื่อให้ได้พระสงฆ์ที่มีคุณภาพในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เกิดความมั่นคง และลดปัญหา พระสงฆ์ที่ประพฤติอาจาระที่ไม่เหมาะสมได้อีกด้วย[16]

จากข้อความข้างต้นทำให้เห็นว่า พระอุปัชฌาย์ควรจะให้ความสำคัญใน 2 เรื่องสำคัญ คือ (1) การคัดคนเข้ามาบวช และ (2) การการดูแลให้การศึกษาอบรมแก่สัทธิวิหาริก เมื่อทำได้ดังนี้ก็จะทำให้ได้พระสงฆ์ที่มีคุณภาพในการสืบต่อพระพุทธศาสนา และลดปัญหาพระสงฆ์ที่ประพฤติไม่ดี ไม่เหมาะสมได้ อย่างไรก็ตาม การที่พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่ดูแลให้การศึกษาอบรมแก่สัทธิวิหาริกนั้น มีข้อวัตรที่พึงปฏิบัติต่อกัน คือ อุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตร ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

บทความนี้ต้องการจะกล่าวถึงอุปัชฌายวัตร (ข้อปฏิบัติที่สัทธิวิหาริกควรปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์) และสัทธิวิหาริกวัตร (ข้อปฏิบัติที่พระอุปัชฌาย์ควรปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก) ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อความสามัคคีในสังคมสงฆ์ โดยจะกล่าวถึงความเป็นมา ข้อปฏิบัติในแง่มุมต่างๆ และจะวิเคราะห์ให้เห็นว่าอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรนี้ มีความสำคัญต่อการสร้างความเรียบร้อยดีงามและความสามัคคีในสังคมสงฆ์ มีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

---

[14] สหบาท, “**จับพระมั่วยาคากุฏิ**”. ไทยรัฐ [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://www.thairath. co.th /content/622659 [เข้าถึงข้อมูล 21 พฤษภาคม 2559].

[15] อาชญากรรม, “**ศาสนาเสื่อม! จับเจ้าอาวาส-พระลูกวัดสึกยกวัดหลังใช้วัดซ่องสุมเสพค้ายาบ้าให้วัยรุ่นมั่วสุมสีกา**”, thaich8.com [ออนไลน์] แหล่งที่มา : https://www.thaich8.com/news_detail/5526 [เข้าถึงข้อมูล 21 พฤษภาคม 2559].

[16] คอลัมน์การศึกษา, “**จี้พระอุปัชฌาย์ต้องคัดคนบวช**”, เดลินิวส์ [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http:// www.dailynews.co.th/education/215435 [เข้าถึงข้อมูล 21 พฤษภาคม 2559].

ความเป็นมาของอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตร

เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่า ในระยะแรกที่พระพุทธองค์ออกประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ยังไม่ได้กำหนดให้ภิกษุใหม่ต้องถืออุปัชฌายวัตร ทำให้กุลบุตรเหล่านั้นเมื่อบวชแล้วไม่มีใครคอยให้การศึกษาอบรมเรื่องมรรยาทหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ จึงพากันประพฤติเสียหาย เช่น นุ่งห่มจีวรไม่เรียบร้อย ตอนออกบิณฑบาตพบคนกำลังบริโภคก็ยื่นบาตรขอรับอาหาร ยืนบนของที่ทำเป็นอาหาร ออกปากขออาหารจำพวกแกงข้าวสุกมาฉันด้วยตนเอง บางพวกพอถึงเวลาฉันภัตตาหารก็ส่งเสียงดังในโรงฉัน ทำให้ชาวบ้านที่พบเห็นพากันตำหนิว่า “ภิกษุพวกนี้ส่งเสียงดังในโรงฉัน เหมือนพวกสมณพราหมณ์ในสถานที่เลี้ยงพราหมณ์”[17] เมื่อพวกภิกษุได้ยินคนเหล่านั้นกล่าวตำหนิจึงได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์สอบถามจนทราบความตามเป็นจริง ทรงตำหนิว่า “การกระทำนั้นไม่สมควร ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย แต่กลับจะทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้ไม่เลื่อมใส คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วกลับคลายความเลื่อมใสไปเป็นอย่างอื่น”[18]

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยประการต่าง ๆ แล้ว ได้ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย สันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัดกิเลส อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยประการต่าง ๆ ทรงแสดงธรรมีกถาให้เหมาะสมให้คล้อยตามกับเรื่องนั้นแล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัทธิวิหาริกฉันบุตร สัทธิวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้”[19]

พระพุทธองค์ทรงกำหนดวิธีถือพระอุปัชฌาย์เพื่อเป็นแนวทางแก่สัทธิวิหาริก มีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

(1) สัทธิวิหาริกพึงห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง กราบพระอุปัชฌาย์ แล้วนั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิด ท่านผู้เจริญ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิด ท่านผู้เจริญ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิด”

---

[17] วิ.ม. (ไทย) 4/64/79-80.

[18] วิ.ม. (ไทย) 4/64/80-81.

[19] วิ.ม. (ไทย) 4/65/81.

(2) อุปัชฌาย์ให้สัทธิวิหาริกรู้ด้วยกาย วาจา หรือให้รู้ด้วยกายและวาจาว่า “ดีละ” ว่า “เบาใจละ” ว่า “ชอบแก่อุบายละ” ว่า “สมควรละ” หรือว่า “จงประพฤติปฏิบัติให้น่าเลื่อมใส” อุปัชฌาย์ชื่อว่าเป็นผู้ที่สัทธิวิหาริกถือแล้ว อุปัชฌาย์ไม่ให้สัทธิวิหาริกรู้ด้วยกาย ไม่ให้รู้ด้วยวาจา หรือไม่ให้รู้ด้วยกายและวาจา อุปัชฌาย์ชื่อว่าเป็นผู้ที่สัทธิวิหาริกยังมิได้ถือ[20]

หลังจากพระพุทธองค์อนุญาตการถือพระอุปัชฌาย์แล้วทรงแสดงวัตรที่พระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกพึงปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การถืออุปัชฌาย์เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญ แม้ในเบื้องต้นจะเน้นไปที่การฝึกมารยาทหรือความเรียบร้อยในการเป็นอยู่ แต่จากพุทธดำรัสอนุญาตการถือพระอุปัชฌาย์ จะเห็นว่าทรงมีพระประสงค์จะให้สัทธิวิหาริกกับพระอุปัชฌาย์มีความยำเกรง ความกลมเกลียว ความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยด้วยกันทั้งสองฝ่าย จึงกล่าวได้ว่าการถือพระอุปัชฌาย์มีส่วนสำคัญในการสร้างความสงบเรียบร้อยและความสมานสามัคคีในหมู่สงฆ์

อุปัชฌายวัตร : วัตรที่สัทธิวิหาริกพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์

พระเถระผู้รับรองกุลบุตรเข้ามารับการอุปสมบทในท่ามกลางสงฆ์เรียกว่า “อุปัชฌาย์” แปลว่า “ผู้เฝ้าเอาใจใส่ต่อการชี้โทษแก่ศิษย์”[21] ได้แก่ ผู้คอยดูแลเอาใจใส่ คอยแนะนำพร่ำเตือนสัทธิวิหาริก (ศิษย์) ของตน ซึ่งก็คือพระเถระผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในการบวชกุลบุตรในพระพุทธศาสนา พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่หลัก 2 อย่าง คือ เป็นผู้รับผิดชอบและรับรองผู้บวชในพิธีบรรพชาอุปสมบทและเป็นผู้รับปกครองดูแล แนะนำ ตักเตือนและติดตามความเป็นอยู่ของผู้ที่ตนบวชให้ เหมือนบิดาปกครองดูแลบุตร ตามกฎมหาเถรสมาคมนั้นได้กำหนดให้เขตปกครองคณะสงฆ์แห่งหนึ่งให้มีพระอุปัชฌาย์เพียงหนึ่งรูปเว้นแต่มีกรณีพิเศษ

ตามพระวินัย อุปัชฌายวัตร คือ ธรรมเนียมวัตรหรือข้อปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ หน้าที่ที่สัทธิวิหาริกพึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์ของตน กล่าวโดยสรุปเฉพาะด้านที่สำคัญ[22] ได้แก่

(1) เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้ท่าน สัทธิวิหาริกพึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้า ห่มผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่งเริ่มรับใช้พระอุปัชฌาย์ตั้งแต่เช้า ด้วยการถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ

---

[20] วิ.ม. (ไทย) 4/65/82.

[21] มนสา อุเปจฺจ สิสฺสานำ วชฺชาวชฺชำ ฌายตีติ อุปชฺฌาโย. พระโมคคัลลานเถระ, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา,** พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรพริ้นท์ติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 522.

[22] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** หน้า 432.

นอกจาก นี้ต้องคอยรับใช้ท่านในโอกาสต่าง ๆ ทั้งตอนอยู่ในวัดและนอกวัด ทั้งตอนฉันอาหาร ตอนพักผ่อนและตอนสรงน้ำ พร้อมกับคอยรักษาความสะอาดเสนาสนะและบริเวรรอบ ๆ ที่อยู่

(2) คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ถ้าพระอุปัชฌาย์ต้องการจะให้เรียน สัทธิวิหาริกพึงเรียนพระบาลีและอรรถกถา

(3) ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสียหาย เช่น ความคิดจะสึก ความเห็นผิดเป็นต้น หากพระอุปัชฌาย์คิดอยากจะสึก มีความรำคาญ มีความเห็นผิด หรือต้องอาบัติหนัก (สังฆาทิเสส) หรือถูกคณะสงฆ์ลงโทษด้วยกรรมมีตัชชนียกรรมเป็นต้น สัทธิวิหาริกต้องหาทางช่วยเหลือตามสมควรแก่กรณี พร้อมกับหาทางช่วยบรรเทาความเสียหายอันอาจจะเกิดขึ้น

(4) รักษาน้ำใจของท่าน มีความเคารพ จะไปไหนบอกลา ไม่เที่ยวไปตามอำเภอใจ จะรับความช่วยเหลือจากใครหรือจะกระทำการสงเคราะห์แก่ใคร ต้องบอกให้ท่านรับทราบ

(5) เอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ คอยดูแลท่านตลอดชีวิต รอจนกว่าท่านจะหาย[23]

การกระทำอุปัชฌายวัตรนี้เป็นกิจที่สัทธิวิหาริกต้องใส่ใจไม่เพิกเฉย ให้ความสำคัญเสมอเหมือนว่าท่านเป็นบิดาผู้ให้กำเนิดบนโลกนี้ ชาวพุทธถือว่าพระอุปัชฌาย์เป็นเหมือนบิดาผู้ให้กำเนิดในทางธรรม เวลากระทำวัตรต่อท่านจึงให้คิดว่าท่านเป็นเหมือนบิดา

สัทธิวิหาริกวัตร : วัตรที่พระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก

ส่วนภิกษุใหม่ผู้บวชแล้วอยู่กับพระอุปัชฌาย์เรียกว่า “สัทธิวิหาริก” แปลว่า ผู้อยู่ด้วย[24] เป็นคำเรียกผู้ที่ได้รับอุปสมบท คือถ้าอุปสมบทต่อพระอุปัชฌาย์รูปใด ก็เป็นสัทธิวิหาริกของพระอุปัชฌาย์รูปนั้น ผู้สมัครใจขอบรรพชาอุปสมบทต้องปฏิญญาว่ามีศรัทธาเลื่อมใส ขอสมัครบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จึงขอมอบตัวเป็นสัทธิวิหาริกในพระอุปัชฌาย์ และเมื่อได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว จะเคารพนับถือเชื่อฟัง ตั้งอยู่ในโอวาทของพระอุปัชฌาย์ และจะประพฤติดี ปฏิบัติชอบตามพระวินัย ระเบียบแบบแผนของวัดและคณะสงฆ์ตลอดไป

สัทธิวิหาริกวัตร คือ ธรรมเนียมวัตร หรือข้อปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก หน้าที่อันพระอุปัชฌาย์จะพึงกระทำต่อสัทธิวิหาริก กล่าวโดยสรุปเฉพาะด้านที่สำคัญ[25] ได้แก่

(1) เอาธุระในการศึกษา พระอุปัชฌาย์พึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์สัทธิวิหาริกด้วยอุเทส ปริปุจฉา โอวาทและอนุศาสน์ เอาใจใส่ในการสั่งสอนอบรมศิษย์ให้มีความรู้แตกฉาน ทั้งด้าน

---

[23] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) 4/66/82-87.

[24] สัทธิวิหาริก ประกอบขึ้นจาก สทฺธิ+วิ+หร+อิก. ป.หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคธ-ไทย,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : เรืองปัญญา, 2549), หน้า 702.

[25] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** หน้า 405

สิกขา คือ อธิสีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา และด้านสาชีพ คือสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ร่วมกัน ผู้ดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความประพฤติเสมอกัน[26] มีความสามัคคีกัน เป็นแบบแผนแห่งความประพฤติที่ดี ทำให้มีชีวิตร่วมเป็นอันเดียวกัน ทำให้ภิกษุทั้งหลายผู้มาจากถิ่นฐานชาติตระกูลต่างๆ กันมามีความเป็นอยู่เสมอเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน[27]

(2) สงเคราะห์ด้วยบาตรจีวรและบริขารอื่นๆ ถ้าสัทธิวิหาริกไม่มีบริขารที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต พระอุปัชฌาย์จะต้องจัดหาให้ จากนั้นคอยให้ความช่วยเหลือด้วยกิจที่พอจะช่วยได้ในลักษณะเดียวกับที่ศิษย์กระทำต่อตนเอง

(3) ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึก เปลื้องความเห็นผิดเป็นต้น พระอุปัชฌาย์ต้องคอยดูแลความเป็นอยู่ของสัทธิวิหาริกให้อยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้อย่างมั่นคง หากเกิดความเสียหายแก่สัทธิวิหาริกต้องหาทางช่วยเหลือตามสมควร

(4) เมื่อเกิดอาพาธก็เอาใจใส่พยาบาลจนตลอดชีวิต รอจนกว่าจะหาย[28]

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการบัญญัติอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรให้ปฏิบัติต่อกันแล้ว แต่ปรากฏว่า มีภิกษุบางรูปไม่ยอมปฏิบัติตาม พระพุทธองค์จึงมีพุทธานุญาตให้ทำการประณามได้ด้วยการห้ามไม่ให้เข้ามาหา ไม่ให้มาทำการอุปัฏฐาก หรือให้ขนบริขารออกไปจากที่อยู่ ทั้งนี้เพื่อให้สัทธิ– วิหาริกนั้นสำนึกแล้วยอมขอขมาโทษ จึงมีข้อกำหนดว่า ภิกษุผู้ไม่ประพฤติชอบในพระอุปัชฌาย์ เมื่อถูกประณามแล้วจะต้องขอขมาพระอุปัชฌาย์ หากไม่ยอมขอขมาต้องอาบัติทุกกฏ[29] ฝ่ายอุปัชฌาย์เมื่อสัทธิวิหาริกสำนึกได้แล้วมาขอขมา ต้องรับคำขอขมา หากไม่ยอมรับคำขอขมา ต้องอาบัติทุกกฏ[30] มีข้อควรระวังว่า การประณามนั้นต้องทำอย่างระมัดระวังและรอบคอบ พระอุปัชฌาย์ต้องไม่ประณามสัทธิวิหาริกผู้ประพฤติชอบ หากประณามสัทธิวิหาริกผู้ประพฤติชอบต้องอาบัติทุกกฏ[31]

พระอุปัชฌาย์พึงประณามสัทธิวิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ 5 คือ

(1) ไม่มีความรักอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

(2) ไม่มีความเลื่อมใสอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

---

[26] วิ.มหา. (ไทย) 1/45/33.

[27] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 332.

[28] วิ.ม. (ไทย) 4/67/88-92.

[29] วิ.ม. (ไทย) 4/68/93-94.

[30] วิ.ม. (ไทย) 4/68/94.

[31] วิ.ม. (ไทย) 4/68/94.

(3) ไม่มีความละอายอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

(4) ไม่มีความเคารพอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

(5) ไม่มีความหวังดีอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

พระอุปัชฌาย์ไม่พึงประณามสัทธิวิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ 5 คือ

(1) มีความรักอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

(2) มีความเลื่อมใสอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

(3) มีความละอายอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

(4) มีความเคารพอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์

(5) มีความหวังดีอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์[32]

นอกจากนี้ พระอุปัชฌาย์ยังต้องเคร่งครัดในการรักษาจริยาของพระอุปัชฌาย์ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั่วไป จริยาของพระอุปัชฌาย์ที่มหาเถรสมาคมกำหนดเพิ่มเติม ได้แก่

(1) พระอุปัชฌาย์ต้องเอื้อเฟื้อ สังวร ประพฤติตามพระธรรมวินัย และกฎมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นแบบอย่างอันดีของสัทธิวิหาริก

(2) พระอุปัชฌาย์ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งหรือคำแนะนำของพระสังฆาธิการ ผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยและกฎมหาเถรสมาคม

(3) พระอุปัชฌาย์ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้บรรพชาอุปสมบทกรรมวิบัติบกพร่องไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ[33]

การกระทำสัทธิวิหาริกวัตรนี้เป็นกิจที่พระอุปัชฌาย์ต้องใส่ใจไม่เพิกเฉย ให้ความสำคัญเสมอเหมือนว่าภิกษุใหม่นั้นยังไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอ ยังต้องการความช่วยเหลือจากผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า ให้ถือว่าสัทธิวิหาริกนี้เป็นเหมือนบุตรผู้ซึ่งยังต้องการความช่วยเหลือดูแลจากบิดา เวลาที่ตนกระทำวัตรต่อสัทธิวิหาริกจึงให้คิดว่าภิกษุนั้นเป็นเหมือนบุตร

ความสามัคคีในสังคมสงฆ์อันเกิดจากบำเพ็ญวัตรปฏิบัติต่อกัน

คณะสงฆ์เป็นคำเรียกหมู่ภิกษุซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเลื่อมใสแล้วสละเรือนออกบวชมาถือวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระบรมศาสดาสั่งสอนและกำหนดไว้ คณะสงฆ์จึงเป็นสังคมที่เกิดจากการรวมตัวของกุลบุตรที่มาจาก

[32] วิ.ม. (ไทย) 4/68/95.

[33] กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2542), หน้า 369.

ครอบครัวต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างทางความคิด การศึกษาและฐานะทางสังคม เป็นธรรมดาอยู่เองที่เมื่อมีคนที่มีความแตกต่างทั้งทางครอบครัว การศึกษาและฐานทางสังคมมารวมตัวอยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมาก ย่อมจะมีปัญหากระทบกระทั่งหรือแตกความสามัคคีเป็นธรรมดา พระพุทธองค์จึงแสดงพระวินัยแก่หมู่สงฆ์เพื่อใช้เป็นเสมือนเส้นด้ายไว้ร้อยภิกษุสงฆ์ซึ่งมีความแตกต่างทางสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

บรรดาคำสอนในพระวินัยปิฎกนั้น เห็นได้ชัดว่า คำสอนเรื่องอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่ง คือ เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่สงฆ์ โดยมุ่งเน้นที่ความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระอุปัชฌาย์กับศิษย์ที่ตนได้ให้บรรพชาอุปสมบท โดยให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกและประพฤติต่อกันเสมือนบิดากับบุตร มีแนวพิจารณาดังต่อไปนี้

1. การถือนิสัย : หลักประกันเรื่องการศึกษาแก่ภิกษุใหม่

หลังจากกุลบุตรเข้ามาบวชเป็นภิกษุหรือสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้ว มีข้อกำหนดอย่างชัดเจนว่าต้องถือนิสัยในสำนักของอุปัชฌาย์จนกว่าจะครบ 5 พรรษาเพื่อจะได้มีปัญญารักษาตน หากมีพรรษาครบ 5 แล้วยังไม่มีสติปัญญาพอที่จะปกครองตัวเองได้ก็ให้ถือนิสัยอยู่ในสำนักของอุปัชฌาย์ของตนต่อไป[34] ภิกษุที่ถือนิสัยอยู่ในสำนักพระอุปัชฌาย์จนมีปัญญารักษาตนแล้วจะได้รับอนุญาตให้หยุดถือนิสัย เรียกว่า นิสัยมุตตกะ ข้อกำหนดนี้สำหรับภิกษุมีสิกขาบทกำหนดให้ปฏิบัติอย่างชัดเจน[35]

จากการพิจารณาวัตรที่พระอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริกพึงปฏิบัติต่อกันจะเห็นว่า ข้อวัตรทั้งหลายเป็นข้อกำหนดให้ทั้งสองฝ่ายได้พึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งการพึ่งพาอาศัยกันนี้ถูกกำหนดไว้ในพระวินัยกำหนดเป็นกิจสำคัญที่ต้องทำตอนอุปสมบทเรียกว่า การขอนิสัย

คำว่า ขอนิสัยนี้ แปลว่า การขออยู่ด้วย คำว่า นิสัย แปลว่า การอยู่อาศัย คือ เข้ามาอยู่เพื่อจะได้อาศัย ให้เป็นผู้ดูแลในการศึกษาอบรม คำว่า อาศัย ในที่นี้ ไม่ใช่อาศัยอยู่เฉยๆ แต่เป็นการอาศัยอยู่ด้วยเพื่อให้ได้โอกาสในการศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา ทั้งนี้ เพราะพระวินัยกำหนดไว้ว่า ผู้ที่เข้าสู่การอุปสมบทจะต้องมีผู้ดูแลเบื้องต้น เพราะว่าผู้ที่บวชใหม่ยังไม่รู้หลักพระธรรมวินัย ยังไม่รู้ว่าจะต้องประพฤติปฏิบัติระวังอะไรบ้าง ยังปกครองตนเองไม่ได้ ไม่มีความรู้ที่จะรักษาตน จึงต้องมีผู้ช่วยเหลือแนะนำในเบื้องต้น การขอนิสัยจึงเท่ากับว่าเป็นการขอให้พระอุปัชฌาย์เข้ามาปกครองดูแล[36]

---

[34] ดูรายละเอียดใน วิ.ป. (ไทย) 7/325/471.

[35] ดูรายละเอียดใน วิ.ป. (ไทย) 7/325/471-473.

[36]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สอนนาค-สอนฑิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ** หน้า 30.

การกระทำวัตรต่อกันในลักษณะนี้มีเฉพาะในพระพุทธศาสนา เนื่องจากนักบวชในลัทธินอกศาสนา เช่น ปริพาชก ก็ไม่นิยมกระทำและไม่มีข้อบังคับอย่างชัดเจน ใครจะทำหรือไม่ เป็นเรื่องส่วนตัว นักบวชเหล่านั้นแม้จะอาศัยอยู่ด้วยกันจำนวนมาก แต่ก็จะไม่นิยมทำวัตรต่าง ๆ ต่อกัน มีกิจอย่างหนึ่งที่พวกปริพาชกมักจะถือปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เมื่ออยู่รวมกันเป็นหมู่ คือ การกล่าวติรัจฉานกถา ดังความในอรรถกถาว่า

จริงอยู่ เจติยวัตร โพธิวัตร อาจริยวัตร อุปัชฌายวัตร หรือ โยนิโสมนสิการ อันชื่อว่าควรลุกขึ้นทำแต่เช้า ย่อมไม่มีแก่ปริพาชกเหล่านั้น ปริพาชกเหล่านั้นลุกขึ้นแต่เช้าตรู่แล้วนั่งในที่มีแสงแดดอ่อน ปรารภถึงอวัยวะ มีมือและเท้าเป็นต้นของกันและกันอย่างนี้ว่า มือของคนนี้งาม เท้าของคนนี้งาม หรือปรารภถึงผิวพรรณของหญิงชาย เด็กชายและเด็กหญิงทั้งหลาย หรือปรารภถึงวัตถุอื่นที่มีความยินดีในกามและความยินดีในภพเป็นต้น ตั้งถ้อยคำขึ้นแล้ว กล่าวติรัจฉานกถาต่าง ๆ มีพูดถึงพระเจ้าแผ่นดินเป็นต้นโดยลำดับ”[37]

ติรัจฉานกถาที่พวกปริพาชกกล่าว ได้แก่ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมืองหลวง เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องท่าน้ำ เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม[38]

จึงกล่าวได้ว่า การที่พระพุทธองค์กำหนดให้กุลบุตรที่เข้ามาบวชใหม่ต้องถือนิสัยในสำนักของอุปัชฌาย์นั้นก็เพื่อจะได้เข้าไปอาศัยอยู่กับอุปัชฌาย์ การเข้าอาศัยตามความหมายนี้ก็เพื่อจะได้อาศัยอยู่รับฟังคำสั่งสอนหรือรับการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เพื่อไปอยู่กับอุปัชฌาย์ย่อมเป็นอยู่ภายใต้การปกครองของท่านเพื่อจะได้รับการอบรมสั่งสอนนั่นเอง ข้อนี้สอดคล้องกลับที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้วา “การปกครองในพระพุทธศาสนากำหนดให้อุปัชฌาย์ปกครองดูแลสัทธิวิหาริกและให้อาจารย์ปกครองดูแลอันเตวาสิกด้วยการให้การศึกษาอบรม ภิกษุผู้บวชใหม่จะต้องถือนิสัยอยู่กับพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์เป็นเวลา 5 พรรษาจนกว่าจะมีปัญญารักษาตน”[39] การที่ภิกษุใหม่ขอนิสัยหรือขออยู่อาศัยในสำนักของพระอุปัชฌาย์นั้นโดยความหมายก็คือการประกาศยอมตนให้พระอุปัชฌาย์ปกครองดูแลนั่นเอง

---

[37] ที.สี.อ. (ไทย) 12/1/2/181.

[38] ที.สี. (ไทย) 9/408/175.

[39] พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531), หน้า 41-42.

จึงกล่าวได้ว่า การถือนิสัยในสำนักของพระอุปัชฌาย์เป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธองค์กำหนดขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันให้กุลบุตรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาใหม่ทุกคนได้รับการศึกษาอบรมพระธรรมวินัยจากพระอุปัชฌาย์ เมื่อกุลบุตรเหล่านั้นได้รับการศึกษาอบรมดีแล้วย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย ไม่ประพฤติตนเสียหายหรือนำความเสื่อมเสียมาสู่สังคมสงฆ์ เมื่อเป็นอย่างนี้ย่อมนำความเรียบร้อยดีงามและความสมานสามัคคีมาสู่สังคมสงฆ์โดยส่วนรวม ในทางตรงกันข้าม หากไม่กำหนดให้กุลบุตรที่เข้ามาบวชใหม่ถือนิสัย ก็อาจทำให้กุลบุตรนั้นไม่ได้รับการ ศึกษาอบรมจากพระอุปัชฌาย์และประพฤติผิดพระธรรมวินัยนำความเสียหายวุ่นวายมาสู่สังคมสงฆ์โดยส่วนรวมอันจะนำไปสู่ความแตกสามัคคีในที่สุด

2. อุปัชฌายวัตร : ข้อวัตรเพื่อสร้างความผูกพันระหว่างพระอุปัชฌาย์กับศิษย์

ในระหว่างที่ถือนิสัยในสำนักของพระอุปัชฌาย์อยู่นั้น พระพุทธองค์กำหนดให้สัทธิวิหาริกกระทำวัตรต่อพระอุปัชฌาย์เรียกว่า อุปัชฌายวัตร จากการศึกษาพบว่า อุปัชฌายวัตรนี้สามารถจำแนกเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นความประพฤติโดยเอื้อเฟื้อต่อพระอุปัชฌาย์ 5 ด้าน คือ

(1) ปรนนิบัติดูแลและคอยอุปัฏฐากรับใช้ ให้พระอุปัชฌาย์ได้รับความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน ทั้งการทำกิจวัตรส่วนตัว การดำเนินชีวิตและการทำกิจการต่าง ๆ เพื่อสังคม

(2) รับการศึกษาอบรมมรรยาทและศึกษาพระธรรมวินัยด้วยความเคารพ หากศิษย์มีมรรยาทดี แตกฉานในพระธรรมวินัย ประพฤติดีปฏิบัติชอบก็ย่อมจะเป็นที่เชิดหน้าชูตาประกาศชื่อ เสียงของพระอุปัชฌาย์ในทางหนึ่งด้วย

(3) คอยอารักขาหรือป้องกันความเสียหายอันจะเกิดแก่พระอุปัชฌาย์

(4) คอยรักษาน้ำใจและมีความเคารพในพระอุปัชฌาย์ ไม่ทำให้ท่านเสียใจ ให้เกียรติท่านจะเดินทางไปไหนต้องบอกลา เมื่อกลับมาก็ต้องมากราบรายงานตัว จะทำการสงเคราะห์คนอื่นหรือรับการสงเคราะห์จากคนอื่นก็ต้องแจ้งให้ท่านรับทราบด้วย เพื่อไม่เป็นการข้ามหน้าข้ามตาท่าน

(5) เมื่อพระอุปัชฌาย์อาพาธต้องคอยรักษาพยาบาล คอยดูแลท่านจนกว่าจะหายดี[40]

จะเห็นว่า อุปัชฌายวัตรที่กล่าวมานี้จัดเป็นการอุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์ที่จะก่อให้เกิดความสะดวกสบายแก่พระอุปัชฌาย์ พร้อมกันนั้นก็เป็นสื่อสัมพันธ์ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สัทธิวิหาริกด้วยนั่นคือจะได้รับการศึกษาอบรมจากพระอุปัชฌาย์เป็นการตอบแทน ถือเป็นการสร้างความผูกพันทางธรรมให้แก่บุคคลทั้งสองฝ่ายให้มีความใกล้ชิดกันและได้ระลึกถึงอุปการะที่ได้กระทำต่อกันแม้กาลเวลาผ่านไปก็จะไม่อาจลืมได้

[40] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) 4/66/82-87.

สำหรับผู้บวชใหม่ที่ยังต้องถือนิสัยกล่าวได้ว่าเป็นกิจคือมีความผูกพันให้ต้องทำเกี่ยวกับระเบียบของการถือนิสัย แต่สำหรับผู้พ้นนิสัยแล้ว กล่าวได้ว่าเป็นวัตร คือทำตามที่มีฉันทะในการที่จะทำ ไม่เป็นการบังคับ การอุปัฏฐากในที่นี้ถ้าพิจารณาระเบียบของการถือนิสัยจะเห็นว่า น่าจะมีความมุ่งหมายพิเศษอยู่ประมาณ 2 ประการ คือ

(1) การทำให้หมดความถือตัว เพราะพระวินัยที่เกี่ยวกับการถือนิสัยไม่มีการยกเว้นให้สิทธิพิเศษแก่สัทธิวิหาริกหรืออันเตวาสิกรูปใดเป็นพิเศษ ดังนั้น กุลบุตรผู้เข้ามาบวชไม่ว่าจะมาจากชาติตระกูลสูง เช่น มาจากวรรณะกษัตริย์ก็ยังต้องทำหน้าที่อุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์ที่แม้จะเป็นคนสามัญ ความมุ่งหมายอันนี้พอที่จะกล่าวได้ว่า เป็นประโยชน์ด้านการทำลายความกระด้างด้วยมานะ หากสัทธิวิหาริกถือตัวจัดไม่ยอมทำการอุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์ย่อมยากที่จะได้รับการอบรมสั่งสอนอย่างเต็มที่

(2) หวังจะให้เกิดความสนิทสนมมีความสามัคคี การได้ทำอุปการะต่อกันนั้นย่อมนำมาซึ่งความสนิทสนม ความเป็นกันเอง ตลอดจนถึงจะเป็นโอกาสให้ได้รับโอวาท คำสั่งสอนที่พิเศษกว่าธรรมดา และเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่บัณฑิตได้วางไว้แต่กาลก่อน[41]

จึงกล่าวได้ว่า อุปัชฌายวัตรนี้มีสาระสำคัญอยู่ที่สัทธิวิหาริกได้ทำการอุปัฏฐากบำรุงพระอุปัชฌาย์ พร้อมกันนั้นก็ถือโอกาสรับการศึกษาอบรมไปด้วย การอุปัฏฐากนี้เป็นการทำที่ก่อให้เกิดความผาสุกแก่พระอุปัชฌาย์ เป็นการกระทำที่แสดงถึงความเคารพนับถือ ความเป็นกันเอง เป็นการกระทำให้เป็นตัวอย่างที่ดีงามตามระเบียบขนบธรรมเนียม หรือวัฒนธรรมเป็นต้น และเป็นการกระทำที่ทำให้ผู้เป็นสัทธิวิหาริกมีความฉลาด รอบคอบเป็นอย่างยิ่ง ประการสำคัญเป็นข้อปฏิบัติเพื่อสร้างความผูกพันใกล้ชิดระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกได้อย่างดียิ่ง

3. สัทธิวิหาริกวัตร : ข้อวัตรสำหรับปกครอง ให้การศึกษาและสงเคราะห์ศิษย์

หลังจากภิกษุใหม่มาขอนิสัยหรือกล่าวคำขออาศัยอยู่ในสำนักของพระอุปัชฌาย์แล้ว พระอุปัชฌาย์จะต้องตระหนักในหน้าที่ของตนด้วยการรับภาระที่จะปกครองและดูแลให้ภิกษุนั้นได้รับการศึกษาอบรมจนกว่าจะมีสติปัญญาปกครองดูแลตนเองได้ พระพุทธองค์กำหนดให้พระอุปัชฌาย์กระทำวัตรต่อสัทธิวิหาริกเรียกว่า สัทธิวิหาริกวัตร จากการศึกษาพบว่าสัทธิวิหาริกวัตรนี้สามารถจำแนกเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักการที่พระอุปัชฌาย์จะใช้ในการปกครองและเป็นแนวทางแห่งการ ศึกษาสำหรับสัทธิวิหาริก 4 ด้าน คือ

---

[41] พุทธทาสภิกขุ, **คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว ฉบับสมบูรณ์ของพุทธทาส**, (กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2537), หน้า 56-57.

(1) เอาธุระในการให้การศึกษาอบรมแก่สัทธิวิหาริก ให้ครบทั้งข้อสิกขา 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และด้านสาชีพ คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ร่วมกันมีความประพฤติเสมอกัน มีความสามัคคีกัน

(2) สงเคราะห์ด้วยบาตรจีวรและบริขารอื่น ๆ จากนั้นคอยให้ความช่วยเหลือด้วยกิจที่พอจะช่วยได้

(3) คอยปกครองดูแลและอารักขาป้องกันความเสียหายอันจะเกิดแก่สัทธิวิหาริก ให้ศิษย์รักษาตนอยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้อย่างมั่นคง

(4) เมื่อเกิดอาพาธก็เอาใจใส่พยาบาลจนตลอดชีวิต รอจนกว่าจะหาย[42]

จะเห็นว่า สัทธิวิหาริกวัตรที่กล่าวมานี้มีสาระสำคัญ 4 ด้าน คือ ให้การศึกษาอบรม สงเคราะห์ด้วยบริขาร ปกครองป้องกันภัยและคอยรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย วัตรข้อนี้พระพุทธองค์มีพุทธประสงค์ให้พระอุปัชฌาย์ตระหนักในหน้าที่ของตน คือ พระอุปัชฌาย์จะต้องเอาใจใส่ในการดูแลภิกษุใหม่ที่มาขอนิสัยฝากตัวเป็นศิษย์ อย่างไรก็ตาม หลักการปกครองศิษย์ในพระพุทธศาสนานั้นมีวัตถุประสงค์ก็เพื่อจะได้มีโอกาสให้การศึกษา หรือที่เรียกว่าปกครองเพื่อให้การศึกษานั่นเอง ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

คณะสงฆ์เป็นหมู่หรือชุมชนที่มีการจัดวางระบบระเบียบเป็นอย่างดี มีอุดมคติมีจุดมุ่งหมายว่า จะอยู่ร่วมกันด้วยความสงบเพื่อประพฤติปฏิบัติสิ่งดีงามคือการฝึกตนให้เจริญงอกงามในศีล สมาธิ ปัญญา การที่กำหนดให้มีพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ปกครองนี้จึงเป็นหลักประกันว่า ภิกษุผู้บวชเข้ามาใหม่จะได้รับการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขา โดยเริ่มต้นตั้งแต่อุปสมบทใหม่ไปจนกว่าจะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์และให้ภิกษุทุกรูปถือปฏิบัติพระธรรมวินัยไปในแนวเดียวกัน[43]

จึงกล่าวได้ว่า สัทธิวิหาริกวัตรนี้มีสาระสำคัญอยู่ที่การปกครองดูแลเพื่อให้ศิษย์ได้รับการศึกษาอบรมจากพระอุปัชฌาย์ เมื่อศิษย์ได้รับการดูแลด้วยดีจากพระอุปัชฌาย์แล้วจะก่อให้เกิดความผูกพัน ความสนิทสนมและความสามัคคีในหมู่สงฆ์

อย่างไรก็ตาม ความผูกพัน ความสนิทสนมและความสามัคคีในหมู่สงฆ์ที่กล่าวมานั้นอาจจำแนกเป็นความสัมพันธ์ 2 ระดับ คือ

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างสัทธิวิหาริก (ศิษย์) กับพระอุปัชฌาย์ ความสัมพันธ์นี้จะเกิดขึ้นจากการที่พระอุปัชฌาย์และศิษย์ต่างได้ทำวัตรต่อกันดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

---

[42] วิ.ม. (ไทย) 4/67/88-92.

[43] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไสยศาสตร์**, หน้า 94-95.

(2) ความสัมพันธ์ระหว่างสัทธิวิหาริกกับสัทธิวิหาริกด้วยกัน ความสัมพันธ์นี้จะเกิดขึ้นแก่ภิกษุที่มีอุปัชฌาย์คนเดียวกัน เรียกว่า สมานุปัชฌายกะ[44] ภิกษุเหล่านี้เป็นผู้ได้รับบรรพชาและอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์คนเดียวกัน พร้อมกันนั้นก็อาจได้เคยอาศัยอยู่ในวัดพร้อมกัน เคยได้รับการสงเคราะห์จากอาจารย์เหมือนกัน หรือเคยร่วมการทำการอุปถัมภ์บำรุงพระอุปัชฌาย์ด้วยกัน การที่มีความเกี่ยวข้องกันดังกล่าวมานี้จะทำให้ภิกษุเหล่านี้มีความรักใคร่ สนิทสนมและมีความสามัคคีกัน นับถือกันและกันในฐานะเป็นศิษย์อาจารย์เดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ภิกษุที่มีพระอุปัชฌาย์คนเดียวกันนี้มักจะมีความเป็นเอกภาพกันสูงมาก เมื่อร่วมกันทำกิจต่างๆ ก็จะให้ความร่วมมือกันอย่างดี ดังจะเห็นได้จากในสมัยพุทธกาล ภิกษุที่มีอุปัชฌาย์หรือมีอาจารย์คนเดียวกันมักจะร่วมการจัดการศึกษา ร่วมกันปกครองดูแลศิษย์ เมื่อมีศิษย์หรือบุคคลร่วมคณะเจ็บป่วยก็มักจะให้การรักษาพยาบาลด้วยดี[45] หรือบางกรณีหากเกิดความไม่เข้าใจกัน หรือแตกแยกกันด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งก็จะมีพระอุปัชฌาย์คอยทำหน้าที่ปรับความเข้าใจหรือประสานความสามัคคีให้เกิดขึ้นโดยไม่ยากนัก

สรุป

จากการศึกษาการสร้างความสามัคคีในหมู่สงฆ์ตามหลักอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรสรุปความได้ว่า การที่พระพุทธองค์บัญญัติให้ภิกษุถืออุปัชฌาย์และกำหนดให้พระอุปัชฌาย์ต้องปกครองดูแลสัทธิวิหาริกนี้เป็นหลักประกันได้ว่า กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจะได้รับการ ศึกษาตามหลักไตรสิกขาอย่างแน่นอน พร้อมกันนั้น การที่กำหนดให้ทั้งสองฝ่ายกระทำวัตรต่อกันก็เพื่อให้เกิดประโยชน์ คือ ให้เกิดความผูกพันต่อกัน ซึ่งจะมีผลพลอยได้คือเป็นการลดทิฏฐิของศิษย์ ให้มีความเคารพยำเกรงในพระอุปัชฌาย์อันจะเป็นการง่ายในการฝึกหัดพัฒนาด้านอื่นๆ และเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้ทำอุปการะต่อกัน อันจะได้เกิดความสนิทสนม สมานสามัคคีปรองดองและความอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก อุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรนี้ถือว่ามีประโยชน์ต่อสังคมสงฆ์ทั้งในภาวะปกติและในภาวะที่เกิดความขัดแย้ง กล่าวคือในภาวะปกติ การที่ทั้งสองฝ่ายได้ทำอุปการะต่อกัน สิ่งที่เกิดแน่นอน คือความสมานสามัคคีปรองดองอย่างแนบแน่นระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกและรวมทั้งภิกษุร่วมพระอุปัชฌาย์ ภิกษุร่วมอาจารย์อื่นๆ ด้วย หากเกิดความขัดแย้งหรือเกิดอธิกรณ์ การที่คณะสงฆ์ได้ทำอุปการะต่อกัน การแก้ปัญหาก็จะเป็นไปโดยง่าย เพราะทั้งสองฝ่ายจะมีความเคารพยำเกรงกัน บางปัญหาแก้ได้เพราะเห็นแก่

[44] ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) 4/2/793.

[45] ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) 7/5/2/302.

พระอุปัชฌาย์หรือเพราะมีความเคารพยำเกรงในตัวพระอุปัชฌาย์ซึ่งถือว่าเป็นเสมือนผู้ให้กำเนิดในโลกแห่งพระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่า อุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่สงฆ์ที่มีความสำคัญและควรนำเสนอให้แพร่หลายในสังคมไทยปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล (ชุด 91 เล่ม).** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

กรมการศาสนา. **คู่มือพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2542.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. "**พฤติกรรมการบวชของคนไทย**", ในวารสารพุทธศาสนศึกษา. กรุงเทพมหานคร : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

ป.หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคธ–ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เรืองปัญญา, 2549.

พระโมคคัลลานเถระ, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา.** พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้ง ที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรพริ้นท์ติ้ง จำกัด, 2547.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). **ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, 2531.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **สอนนาค–สอนฑิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542.

_____.**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

_____. **สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไสยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน). **คู่มือพระอุปัชฌาย์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี : สหายพัฒนาการการพิมพ์, 2554.

สหบาท. “**จับพระมั่วยาคากุฏิ**”. ไทยรัฐ [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://www.thairath. co.th/content/622659 [เข้าถึงข้อมูล 21 พฤษภาคม 2559].

อาชญากรรม. “**ศาสนาเสื่อม! จับเจ้าอาวาส–พระลูกวัดสึกยกวัดหลังใช้วัดซ่องสุมเสพค้ายาบ้าให้วัยรุ่น มั่วสุมสีกา**”. thaich8 .com [ออนไลน์] แหล่งที่มา : https://www.thaich8.com /news_detail/5526 [เข้าถึงข้อมูล 21 พฤษภาคม 2559].

คอลัมน์การศึกษา.“**จี้พระอุปัชฌาย์ต้องคัดคนบวช**”. เดลินิวส์ [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://www. dailynews.co.th/education/215435 [เข้าถึงข้อมูล 21 พฤษภาคม 2559].